

Ks. Czesław Krakowiak
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6697-2062>
DOI: <https://doi.org/10.15633/9788363241414.01>

Z TEOLOGII PIELGRZYMOWANIA I PIELGRZYMKI

Pielgrzymowanie pozostaje w ścisłym związku z sanktuarium jako bardzo rozpowszechniony i charakterystyczny wyraz pobożności ludowej¹.

Wstęp

Jednym z ważnych i na zewnątrz najbardziej widocznych elementów każdej religii są formy społecznego i indywidualnego kultu. Człowiek wierzący wyraża przez nie swój osobisty i wspólnotowy stosunek zależności od Boga, oddaje Mu chwałę, zanosi do Niego prośby i błaga o przebaczenie win. Kult chrześcijański posiada dwie podstawowe formy: pierwszą i najważniejszą jest liturgia Kościoła, którą Sobór określił jako „źródło i szczyt życia chrześcijańskiego” (KL 10). Obejmuje ona sakramenty święte, sakramentalia, liturgię uświęcenia czasu, czyli Liturgię godzin i celebracje związane z rokiem kościelnym, w których Kościół przeżywa i uobecnia misteria Chrystusa. Drugim rodzajem kultu chrześcijańskiego, obok celebracji misterium Chrystusa (por. KL 17), są wszelkie formy określane jako „pobożne praktyki ludu chrześcijańskiego” (*pia exercitia populi christiani*, KL 13)². Mogą one przybierać różny kształt i formy zależnie od czasu, miejsca i kultury danego narodu, gdyż są przejawem wiary i pobożności wyrażanym w ludowym języku i przy pomocy środków właściwych danej kulturze. Jedne znane są w całym Kościele, inne związane są z tradycją Kościołów lokalnych, jeszcze inne znane są jedynie w diecezjach lub wspólnotach

¹ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003, nr 261 [dalej DPLL].

² C. Krakowiak, *Liturgia i pobożność ludowa w nauczaniu i praktyce Kościoła*, Lublin 2017, s. 11-49.

zakonnych. Wszystkie zaś należą do kultu chrześcijańskiego i trzeba je nie tylko zachować i pielęgnować, ale także rozwijać, gdyż stanowią „owocny wkład w życie Kościoła w zjednoczeniu z Chrystusem” (DPLL nr 1). Powinny jednak zawsze zgadzać się z liturgią, nie zastępować jej ani też nie mogą być mieszane z celebracjami liturgicznymi (por. DPLL nr 2).

Liturgia i pobożność ludowa powinny ze sobą „współlistnieć z zachowaniem wzajemnej hierarchii wartości i poszanowaniem własnej natury obu tych wyrazów kulturowych” (DPLL nr 73). Pobożne praktyki wiernych powinny zgadzać się z liturgią, która ma być ich punktem odniesienia, ale także mogą „ubogacić liturgię elementami i sposobami właściwej inkulturacji i stanowić dla niej twórczy dynamizm” (DPLL nr 58). Jako należące do kultu chrześcijańskiego, podlegają władzy i trosce Kościoła, aby przez nie Bóg był uwielbiony w sposób godny, a człowiek zyskiwał dobra duchowe i siły do prowadzenia prawdziwie chrześcijańskiego życia (DPLL nr 72).

Powszechnie znaną i typową praktyką pobożności ludowej są pielgrzymki do sanktuariów. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* stwierdza jednoznacznie, że „pielgrzym potrzebuje sanktuarium, a sanktuarium potrzebuje pielgrzyma” (nr 279). Wierni pielgrzymują do sanktuarium, aby tam wyrazić Bogu wdzięczność za otrzymane łaski, przeprosić za grzechy, pojednać się z Nim w sakramencie pokuty oraz prosić o Jego błogosławieństwo dla siebie i dla innych.

Biblijne źródła pielgrzymowania

Ważnym źródłem do poznania teologicznego znaczenia pielgrzymowania są Księgi Starego i Nowego Testamentu. *Dyrektorium* odwołuje się najpierw do pielgrzymek patriarchów: Abrahama, Izaaka i Jakuba do Sychem, Betel i Mamre (por. Rdz 12, 1-7; 33, 18-20; 28, 10-22; 35, 1-15), a następnie wędrówki Izraela do Ziemi Obiecanej. Księga Wyjścia opisuje wyprowadzenie Hebrajczyków z niewoli egipskiej, wędrówkę przez pustynię i przejście przez Morze Czerwone, które są przedstawione jako pielgrzymka. Góra Synaj, miejsce objawienia się Boga Mojżeszowi i zawarcia Przymierza, posiada cechy sanktuarium. W czasie tej wędrówki-pielgrzymowania widzialnymi znakami obecności Boga wśród swego ludu były: Arka (por. Lb 10, 33-36) i Namiot spotkania (por. 2 Sm 7, 6), obłok w dzień i światło w nocy (por. Lb 9, 15-23). Również wejście do Ziemi Obiecanej można nazwać pielgrzymką prowadzoną przez samego Boga (por. Wj 13, 21). Arka Przymierza i świątynia w Jerozolimie stanowiły cel pielgrzymowania Izraelitów „wśród głosów radości i w świętym orszaku” (Ps 42, 2), aby spotkać się z Bogiem. Według Wj 23, 17 obowiązkiem mężczyzny było trzykrotne w ciągu roku pielgrzymowanie do świątyni w Jerozolimie. Prawo to zachowywała także Święta Rodzina z Nazaretu (por. Łk 2, 41). Jezus w cza-

sie swojej publicznej działalności także pielgrzymował do Jerozolimy (por. J 11, 55-56; DPLL nr 280).

Dyrektorium zaznacza, że po przejściu Chrystusa z tego świata do Ojca (por. J 13, 1) „dla Jego uczniów nie istnieje już żaden obowiązek pielgrzymowania, ponieważ całe ich życie jest drogą do sanktuarium niebieskiego, a Kościół dobrze wie, że jest pielgrzymem na ziemi”. Jednak ze względu na duchowe wartości pielgrzymowania nie tylko „zachował tę formę pobożności, lecz również zachęcał do niej przez wieki” (DPLL nr 281; por. nr 282-285). Jan Paweł II podkreśla, że Ewangelia ukazuje Jezusa będącego ciągle w drodze i głoszącego Królestwo Boże. W tym celu powołał apostołów, aby całemu światu głosili Dobrą Nowinę³.

Chrześcijańskie pielgrzymki

Pielgrzymowanie chrześcijańskie polega na osobistym lub grupowym, najczęściej pieszym, nawiedzeniu sanktuarium lub innego ważnego dla wiary miejsca świętego, aby tam uczestniczyć w aktach liturgicznego kultu i praktykach pobożności ludowej, wypraszać dla siebie oraz innych Boże miłosierdzie, dziękując za otrzymane łaski, uzyskanie odpustu (pielgrzymki jubileuszowe) i doświadczenia życia we wspólnocie wiary Kościoła. Pielgrzymkę można także określić jako podjętą z motywów religijnych podróż do miejsca świętego (sanktuarium) ze względu na szczególne działanie w nim Boga, często za wstawieniem Matki Bożej lub świętych oraz odnowienia i umocnienia osobistych relacji z Bogiem przez uczestnictwo w sakramentach świętych oraz inne akty kultu. Szczególne znaczenie ma pielgrzymka do Ziemi Świętej jako „przejście śladami historii zbawienia, na której się ona rozwinęła”. Tam też toczyło się życie Jezusa⁴. Pielgrzymka jest modlitwą w drodze do sanktuarium - miejsca modlitwy i kultu chrześcijańskiego. Każdy etap pielgrzymki powinien być ożywiony modlitwą, a słowo Boże światłem, pokarmem i przewodnikiem na drodze do sanktuarium. Duchowe owoce pielgrzymki w znacznej mierze zależą od jej przebiegu i organizowanych w czasie drogi celebracji liturgicznych i różnych form pobożności ludowej⁵.

³ Jan Paweł II, *List o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia* (29 VI 1999), w: *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów*, red. M. Ostrowski, Kraków 2003, s. 25, nr 12.

⁴ Tamże, s. 17, nr 5; s. 20, nr 7; M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Kraków 2005, s. 45-50.

⁵ C. Krakowiak, *Sanktuarium i pielgrzymki. Teologia, liturgia i pobożność ludowa*, Lublin 2016, s. 56-105.

Rodzaje pielgrzymek

Ze względu na cel są pielgrzymki dziękczynne, błagalne, pokutne, wotywno, jubileuszowe, formacyjne. W zależności od uczestników można wyróżnić pielgrzymki stanowe (np. mężczyzn i kobiet do Piekar Śląskich, do Częstochowy), zawodowe (nauczyciele, górnicy, rolnicy, lekarze, żołnierze itp.), pielgrzymki stowarzyszeń i ruchów eklezjalnych (Akcja Katolicka, Ruch Światło-Życie, żywy różaniec itp.). Ze względu na organizatorów są pielgrzymki parafialne, diecezjalne i narodowe. Ze względu na sposób pielgrzymowania najstarsze są pielgrzymki piesze. Współcześnie są także pielgrzymki konne, rowerowe i wiele innych. Ostatnio pojawiły się również pielgrzymki biegaczy oraz młodzieży na rolkach i deskorolkach. Częste są obecnie pielgrzymki autokarowe krajowe i zagraniczne oraz samolotowe do daleko położonych sanktuariów, a zwłaszcza do Ziemi Świętej.

Religijny charakter pielgrzymki

O religijnym charakterze pielgrzymki decyduje nie tylko wybór miejsca (sanktuarium), ale także przygotowanie do niej, jej rozpoczęcie i dziękczynienie po powrocie. Podkreśla to rytuał *Obrzędy błogosławieństw*: pielgrzymki „pobudzają wiernych do nawrócenia, pogłębiają życie chrześcijańskie i wpływają na rozwój działalności apostołskiej”⁶. Dlatego ważne jest przygotowanie pielgrzymów jako „wędrujących zwiastunów Chrystusa” (DA 14) oraz udzielenie im błogosławieństwa na początku⁷ i na zakończenie pielgrzymki⁸. Cały czas pielgrzymowania jest także nacechowany modlitwą, pokutą i rozważaniem słowa Bożego. Momentem szczytowym pielgrzymki jest pobyt w sanktuarium i realizowany wcześniej ustalony program obejmujący zarówno wspólne celebracje liturgiczne, jak i różne formy pobożności ludowej. W ten sposób przeżywana pielgrzymka jest zewnętrzną manifestacją osobistej wiary i wiary Kościoła, a pobyt w sanktuarium prowadzi do spotkania z Bogiem, przymierza w Jego słowie, w sakramentach świętych i we wspólnocie Kościoła⁹.

Każda pielgrzymka o charakterze religijnym jest aktem pobożności i zwykle ma własną specyfikę, uwzględnia lokalną tradycję, typ sanktuarium oraz możliwości pielgrzymów. Do duszpasterzy jako organizatorów pielgrzymki należy przez odpowiednią katechezę tak uformować wiernych, aby w czasie pielgrzym-

⁶ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. I-II, Katowice 1984, nr 404.

⁷ Tamże, nr 409-419.

⁸ Tamże, nr 420-430.

⁹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu 2000*, „Liturgia Sacra” 5 (1999), nr 2, s. 227-257, nr 8-12.

ki zrealizowali jej główny religijny cel¹⁰. Według *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* pielgrzymi udają się do sanktuarium, które jest uznanym miejscem kultu, aby „wielbić Ojca wyznawać swoją wiarę, pojednać się z Bogiem, z Kościołem i bliźnimi oraz błagać o wstawiennictwo Matkę Bożą lub świętego” (nr 264).

Na najważniejsze religijne znaczenie pielgrzymki wskazał Jan Paweł II w bulli *Incarnationis mysterium* ogłaszającej Wielki Jubileusz Roku 2000¹¹. Papież pisze o pielgrzymce jako ważnym wydarzeniu w życiu chrześcijańskim; symbolu indywidualnej wędrówki człowieka wierzącego śladami Odkupiciela; praktyce ascezy i pokuty za grzechy; przygotowaniu do wewnętrznej przemiany serca. Z pielgrzymką związane są: znaczny wysiłek pokonywania drogi, czuwanie, post i modlitwa. Pielgrzymka wreszcie przypomina o powołaniu chrześcijanina do ciągłego postępu duchowego przy pomocy łaski Bożej¹². W takim rozumieniu pielgrzymka ma zawsze charakter religijny, jeśli przeżywana jest jako publiczna manifestacja własnej wiary, trwanie w wierności nauce i tradycji Kościoła. Z tej racji różni się od wszelkiego rodzaju „pielgrzymek świeckich”, których celem jest turystyka, kultura, sport, handel, poszukiwania naukowe¹³.

O teologicznym znaczeniu pielgrzymki mówi dokument ogłoszony przez Papieską Radę ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych z okazji Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 w rozdziale *Pielgrzymka chrześcijańska dzisiaj*¹⁴. Pielgrzym w sanktuarium przeżywa najpierw spotkanie z Bogiem i Kościołem w różnych „namiotach”.

Najważniejszy jest „namiot spotkania z Bogiem” (por. Iz 56, 7; 1 Krl 9, 3), w którym pielgrzym odkrywa „Jego oblicze miłości i miłosierdzia”. Poznaje także, że Bóg jest Ojcem wszystkich ludzi, którzy jako Jego dzieci powinni być złączeni więzami braterstwa w Chrystusie. W chwilach wyciszenia na modlitwie pielgrzym wzmacnia swoją wiarę i jedność z Bogiem, zwłaszcza w czasie celebracji Eucharystii¹⁵. Dla każdego pielgrzyma bardzo ważny jest „namiot osobistego spotkania z Bogiem i samym sobą”. Zarówno czas samej pielgrzymki, jak i pobytu w sanktuarium jest doskonałą okazją do refleksji nad dotychczasowym swoim życiem, nad śmiercią i wiecznym przeznaczeniem i zrobienia rachunku

¹⁰ Tamże, s. 242-243, nr 32; M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów...*, dz. cyt., s. 79-107. Przygotowaniem do pielgrzymki może być także zapoznanie się z sanktuarium, korzystając z jego prezentacji w Internecie.

¹¹ Jan Paweł II, Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz Roku 2000 *Incarnationis mysterium*, „Liturgia Sacra” 5 (1999), nr 2, s. 209-221.

¹² Tamże, s. 214, nr 7.

¹³ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu 2000...*, dz. cyt., s. 240, nr 26-28.

¹⁴ Tamże, s. 242-251, nr 32-42.

¹⁵ Tamże, s. 243-244, nr 33; s. 247, nr 37.

sumienia. Wtedy rodzi się prośba, aby Bóg przemienił serce i po powrocie do codzienności dał siłę wytrwania w dobrym¹⁶.

Drugim jest spotkanie „w namiocie słowa Bożego”. W nim słucha i rozważa słowo Boże, aby następnie kierować się nim w swoim życiu, jak „lampą dla stóp i światłem na ścieżce” (Ps 119, 105). Słowo Boże ma być wsparciem dla wiary i duchowym pokarmem oraz stałym źródłem duchowego życia¹⁷. Ważny jest również „namiot spotkania z Kościołem” jako zgromadzeniem powstałym dzięki przyjęciu słowa Bożego. Kościół, Lud Boży, tworzą ci, którzy uwierzyli Bożemu słowu, karmią się Ciałem Chrystusa i sami stają się Jego Ciałem¹⁸. Pielgrzymka daje również doświadczenie Kościoła jako wspólnoty złożonej z osób różnych stanów, wieku, zawodów, narodów, pod przewodnictwem pasterzy posługujących ludowi. Każda pielgrzymka jest także znakiem życia Kościoła, a każdy jej uczestnik potwierdza swoją do niego przynależność i kształtuje świadomość, że Kościół jest ludem „w drodze”¹⁹.

W sanktuarium bardzo ważny jest namiot, w którym pielgrzym spotyka się z miłosiernym Bogiem, przebacającym grzechy w sakramencie pokuty i pojednania. Pielgrzymowanie związane jest z wieloma trudami i świadomie podejmowanymi ofiarami, które przygotowują i prowadzą do sakramentalnej spowiedzi, otrzymania łaski odpuszczenia grzechów, która rodzi radość z doznania Bożego miłosierdzia²⁰.

W sanktuarium najważniejszy jest namiot spotkania eucharystycznego. Chrystus jest chlebem życia, który podtrzymuje w drodze (por. 1 Krl 19, 4-8). Uczestnictwo we Mszy i przyjęcie Komunii św. jest dopełnieniem pojednania z Bogiem i umocnieniem na dalszą drogę²¹. Uczestnictwo pielgrzyma w sakramentach jest doświadczeniem miłości Boga do ludzi i ludzi między sobą. W tym świętym miejscu pielgrzymi są także świadkami wielu dzieł inspirowanych miłością do ludzi, zwłaszcza chorych i pielgrzymów przyjmowanych z „serdeczną gościnnością”²². Do sanktuariów pielgrzymują często chrześcijanie z wielu krajów, przybywają do nich także chrześcijanie różnych wyznań, a innych religii. Dlatego można mówić o namiocie spotkania z ludzkością.

¹⁶ Tamże, s. 249-250, nr 40.

¹⁷ Tamże, s. 244-245, nr 34; por. KO 21.

¹⁸ Por. KKK 777.

¹⁹ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu 2000...*, dz. cyt., s. 245, nr 35.

²⁰ Tamże, s. 246-247, nr 36.

²¹ Tamże, s. 247, nr 37.

²² Tamże, s. 247-248, nr 38.

Pielgrzymowanie do sanktuariów maryjnych prowadzi także do namiotu spotkania z Maryją. Maryja jest dla Kościoła „Tą, która idzie naprzód w pielgrzymce wiary”, przyswiecając wędrówce wiary całego Kościoła²³. „Jej łono było pierwszym sanktuarium, namiotem spotkania między boskością i ludzkością, na który zstąpił Duch Święty i który moc Najwyższego osłoniła (por. Lk 1, 35)”. Jej pielgrzymowanie do Elżbiety jest drogą miłości do ludzi, a hymn *Maginificat* może być doskonałą modlitwą uwielbienia i dziękczynienia każdego pielgrzyma. Idąc z Maryją w pielgrzymce wiary, dochodzi się do Wieczernika, aby tam otrzymać Chrystusa i Ducha Świętego²⁴.

Pielgrzymowanie do sanktuarium, zwłaszcza znajdującego się w miejscu turystycznie atrakcyjnym, już przez to kieruje myśli pielgrzymów ku Bogu Stwórcy i może stać się namiotem kosmicznego spotkania z Bogiem. Podziw dla piękna przyrody łączy się wtedy z uwielbieniem Boga za Jego dzieło stworzenia, które samym swoim istnieniem głosi potęgę i chwałę Boga (por. Mdr 9, 3; Ps 19, 2). Wtedy pielgrzymka ma wymiar nie tylko czysto religijny i duchowy, ale pod pewnym względem może być „formą turystyki religijnej” ubogacającej duchowo przez kontemplację piękna oraz zapoznanie się z dziełami myśli i ducha ludzkiego²⁵.

Pielgrzymki do sanktuariów pełnią ważną rolę w życiu chrześcijańskim przez to, że sprawowana w nich liturgia jest wyrazem żywej wiary, wspólnotowym wielbieniem Boga i źródłem osobistego uświęcenia pielgrzyma, podobnie inne pobożne praktyki. Pielgrzymi doświadczają w sanktuarium powszechności Kościoła, która objawia się w jednej wierze i liturgii jednoczącej pielgrzymów z Bogiem i między sobą. Pielgrzymka do sanktuarium wyraża drogę chrześcijanina do niebieskiej ojczyzny, jest znakiem nadziei, wezwaniem do nawrócenia i odnowy życia oraz zaproszeniem do radości²⁶.

Duchowy wymiar pielgrzymowania

Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii na pierwszym miejscu wymienia eschatologiczny wymiar pielgrzymowania i uznaje go za autentyczny i podsta-

²³ Jan Paweł II, *Encyklika Redemptoris Mater. O błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła* (25 III 1987), nr 37.

²⁴ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu 2000...*, dz. cyt., s. 251, nr 42.

²⁵ Tamże, nr 41; M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów...*, dz. cyt., s. 67-73.

²⁶ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymka Wielkiego Jubileuszu 2000...*, dz. cyt., s. 235-239, nr 13-15.

wowy²⁷. Pielgrzymka jest „drogą do sanktuarium” i wyraża drogę chrześcijanina do królestwa niebieskiego. Jest znakiem jego stanu na ziemi jako będącego ciągle w drodze (*homo viator*)²⁸. Pielgrzymka w widoczny sposób ukazuje ten stan człowieka „bycia w drodze”, poza domem, jakby na obczyźnie, daje doświadczenie przemijalności i kieruje myśli ku Bogu, który jedyny wiecznie trwa i nadaje ostateczny sens ludzkiemu życiu.

Droga do sanktuarium jest znakiem drogi prowadzącej do Królestwa Chrystusa, w którym dla każdego przygotowane jest miejsce. Wtedy pielgrzymka jest nie tylko pobożną praktyką religijną, ale wyraża pragnienie dojścia do wiecznego Królestwa Chrystusa. Idąc za Chrystusem, który jest Drogą, Prawdą i Życiem (por. J 14, 6), pielgrzymka może stać się wydarzeniem zbawczym, „drogą zbawienia” (por. Dz 16, 17) i symbolem życia całego chrześcijańskiego. Podobnie miejsce pielgrzymowania (sanktuarium) jest zapowiedzią niebieskiej ojczyzny i symbolem kresu ziemskiego pielgrzymowania. Takie znaczenie pielgrzymki od samego początku powinno towarzyszyć pokonującym drogę do sanktuarium. Pielgrzym doświadcza, że „nie mamy tutaj trwałego miasta” (Hbr 13, 14). Czas pielgrzymowania, wypełniony słuchaniem słowa Bożego i modlitwą, jest doskonałą okazją do refleksji nad swoim życiem w perspektywie wiecznego zbawienia i pragnienia spotkania z Bogiem w wieczności. Ten aspekt pielgrzymi mają okazję poznać zwłaszcza w czasie celebracji Mszy św., kiedy polecają Bogu nie tylko swoich bliskich, także zmarłych, którzy już zakończyli ziemskie życie i przeszli do wieczności. W ten sposób łączą się z wiernymi, którzy przed nimi pielgrzymowali do sanktuarium.

Drugą ważną cechą pielgrzymki jest jej wymiar pokutny²⁹. Pielgrzymi podejmują własne, indywidualne praktyki pokutne, które towarzyszą im w całej drodze do sanktuarium. Pielgrzymka jest także dobrym czasem krytycznej oceny własnego życia w świetle Ewangelii i nauczania Kościoła, do rachunku sumienia oraz pragnienia duchowej odnowy i przemiany. Czas pielgrzymowania i związane z nim modlitwa, post, wszelkie trudy i niewygody mają związek z sakramentem pokuty. Jeśli świadomie są ofiarowane jako forma zadośćuczynienia za grzechy, duchowo wzmacniają i prowadzą do przemiany serca.

Przyjmując w sanktuarium sakrament pokuty i pojednania, wracają do domu odmienieni z postanowieniem i pragnieniem wiernego służenia Bogu oraz większej troski o własne zbawienie, ale także o zbawienie innych.

²⁷ DPLL nr 286; S.Z. Jabłoński, *Pielgrzymki w pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, red. W. Nowak, Olsztyn 2003, s. 136-139.

²⁸ I. Dec. *Homo viator jako kategoria antropologiczna*, „Collectanea Theologica” 55 (1985), nr 2, s. 7-18.

²⁹ DPLL nr 286; S.Z. Jabłoński, *Pielgrzymki w pobożności ludowej...*, dz. cyt., s. 140-141.

Następnym ważnym aspektem pielgrzymki jest jej wymiar świąteczny. Świętowanie jest naturalną cechą człowieka, a święto trwałym elementem kultury i każdej religii. Święto jest swoistego rodzaju oderwaniem się człowieka od codzienności. Człowiek potrzebuje święta, bowiem w codzienności niejako gubi się, a w święcie ponownie się odnajduje. Ponieważ pielgrzymka jest przerwą w rytmie codziennego życia, jest czasem świętowania w tym sensie, że kieruje myśl i serca pielgrzymów do tego, który sam tylko jest święty i budzi pragnienie spotkania i przebywania z Nim. Wtedy znajduje i przeżywa to, co jest niedostrzegalne w dniu codziennym, a co jest trwałe i ważne dla życia. Tak rozumiane święto wyzwala z trosk i ograniczeń codzienności i pozwala pełniej przeżyć swoje istnienie. Pielgrzymka jest okazją do refleksji nad swoim życiem, do pogłębienia więzi międzysobowych i nawiązania nowych. Duchowy wymiar pielgrzymki wprowadza wiernych w boski świat, ukazuje wartości najwyższe, stwarza atmosferę zarówno do ich uświadomienia, jak i przeżycia. Z tej racji pielgrzymka jako chrześcijańskie świętowanie ze swej natury ma również cechy radości. *Dyrektorium* stwierdza, że pielgrzymka jest także „okazją okazania chrześcijańskiego braterstwa, do zgodnego współżycia i miłości, do wyzwolenia w sobie często tłumionej spontaniczności”³⁰ (nr 286).

Pielgrzymka przede wszystkim jest aktem kultu i tym różni się od innych wspólnych wycieczek czy turystyki. Ten kultyczny wymiar pielgrzymki rozpoczyna się już od momentu jej rozpoczęcia (wspólna modlitwa i błogosławieństwo pielgrzymów), trwa w czasie całej drogi do sanktuarium, podczas pobytu w nim i kończy po powrocie (błogosławieństwo pielgrzymów po powrocie). Pielgrzymi uczestniczą w wielu różnych aktach kultu, zarówno liturgicznego, głównie w celebracji Eucharystii i Liturgii godzin, jak i należących do pobożności ludowej, wśród których najczęściej są Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny, Różaniec i Anioł Pański. W czasie pielgrzymki i w samym sanktuarium ważne miejsce zajmują również: adoracja i uwielbienie Boga; dziękczynienie za otrzymane od Niego dobra, duchowe i doczesne; prośby o to wszystko, co jest potrzebne w codziennym życiu chrześcijańskim, oraz prośby o przebaczenie popełnionych grzechów. Ponadto każdy pielgrzym przychodzi do sanktuarium, aby osobiście, w skrytości serca, stanąć przed Bogiem i powierzyć Mu swoje uwielbienie, dziękczynienie i prośby. W zależności od rodzaju sanktuarium akty kultu kierowane do Boga są za wstawiennictwem Matki Bożej lub świętych.

Ważny jest także apostołski wymiar pielgrzymki przez to, że przypomina Jezusa i Jego uczniów, którzy wędrując, głosili Ewangelię i wzywali do nawrócenia. W tym sensie pielgrzymka jest głoszeniem wiary, a pielgrzymi są „wędrującymi głosicielami Chrystusa” (DA 14). W czasie pielgrzymki dokonuje

30

DPLL nr 286.

się dwojakiego rodzaju ewangelizacja: wszyscy pielgrzymi są jednocześnie jej przedmiotem przez słuchanie słowa Bożego, jak i podmiotem, gdy ewangelizują siebie nawzajem nie tylko przez słowo, ale także przez dobry przykład.

Duchowe pielgrzymowanie

O pielgrzymowaniu duchowym mówi *Dyrektorium*, zwłaszcza odnośnie do pielgrzymek do świętych miejsc, które wymagają „podróży do dalekiego kraju”. Wtedy zaleca odbycie jej „drogą wewnętrzną” lub „symboliczną procesją” polegającą na krótkim przemarszu, jak w czasie Drogi krzyżowej³¹. Jan Paweł II przed udaniem się w pielgrzymce do Ziemi Świętej z okazji Wielkiego Jubileuszu roku 2000, aby „przejąć przez ziemię śladami historii zbawienia, na której się ona rozwinięła”, skierował do wszystkich wiernych specjalny list o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia³². Przed rozpoczęciem pielgrzymki już ją podejmował „w wymiarze duchowym, ponieważ nawiedzać te miejsca, choćby tylko w myślach, znaczy niejako odczytywać na nowo Ewangelię, przemierzać ponownie drogi, którymi przeszło samo Objawienie”³³. W liście tym papież zapraszał do udziału w łaskach odpustu Jubileuszowego Roku 2000 przez duchowe pielgrzymowanie do miejsc świętych. Polega ono na duchowym „jednoczeniu się ze wszystkimi, którzy w zwykły sposób spełniają nakazaną praktykę, ofiarują Bogu swoje modlitwy, cierpienia i bolesne doświadczenia”³⁴.

W ostatnim czasie coraz bardziej upowszechnia się zwyczaj pielgrzymki duchowej. Ci, którzy z różnych względów nie mogą pielgrzymować razem z grupą, np. z racji choroby, podeszłego wieku, konieczności opieki nad dziećmi lub chorym członkiem rodziny, albo z braku urlopu w tym czasie itp., duchowo mogą łączyć się z pielgrzymami. Często korzystają z bezpośredniej łączności z nimi dzięki środkom społecznego przekazu, a zwłaszcza radia i Internetu. Dzięki transmisjom radiowym Mszy św. z niektórych stacji w drodze do sanktuarium mają możliwość słuchania słowa Bożego i wspólnej modlitwy. Podobnie włączają się w wieczorną modlitwę w czasie Apelu Jasnogórskiego. Inną formą kontaktu z pielgrzymami jest umieszczany w Internecie serwis fotograficzny lub pliki *video*, które także mogą mieć znaczenie dla duchowego pielgrzymowania. Dzięki temu, że wiele sanktuariów na własne strony www w Internecie, dla tych, którzy nie mogą odbyć pielgrzymki, istnieje możliwość wirtualnego pielgrzymowania. W duchowym pielgrzymowaniu pomocą służy także aktualny modlitewnik piel-

³¹ DPLL nr 285.

³² Jan Paweł II, *List o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia...*, dz. cyt., s. 17, nr 5; por. nr 13-25.

³³ Tamże, s. 22, nr 9.

³⁴ Tamże, s. 24, nr 11.

grzyma oraz zamieszczona w nim szczegółowa trasa pielgrzymki. W ten sposób możliwe jest doświadczenie duchowej wspólnoty z podążającymi w pielgrzymce do sanktuarium³⁵.

Liturgia Kościoła przewiduje także uczestnictwo we Mszy św. rozpoczynającej pielgrzymkę, obrzęd błogosławieństwa pielgrzymów przed wyruszeniem w drogę lub po powrocie z sanktuarium. Praktykuje się także przejście z pielgrzymami początku trasy lub pewnego jej odcinka, zwłaszcza w dniu jej rozpoczęcia. Coraz częściej pielgrzymowanie duchowe związane jest z opłaceniem kosztów uczestnictwa w pielgrzymce tym, którzy sami nie są w stanie tego uczynić. Tego rodzaju praktyka bywa określana hasłem „Idę z tobą”. Obdarowani pielgrzymi odwzajemniają ten gest modlitwą w czasie drogi i w sanktuarium. W duchowe pielgrzymowanie włączają się także wierni przyjmujący pielgrzymów na trasie pielgrzymki. Nierzadko powstają wtedy więzi łączące pielgrzymów z tymi, którzy użyczają im gościny.

Zakończenie

Jesteśmy chyba najbardziej rozpielgrzymowanym narodem w Europie. Należymy do czołówki przybywających do Ziemi Świętej, Fatimy, Lourdes, a ostatnio również Medjugorie. Ale to nie wszystko, bo trzeba uwzględnić jeszcze setki tysięcy wiernych pielgrzymujących corocznie do polskich sanktuariów, poczynawszy od Częstochowy, Łagiewnik, Lichenia i Gietrzwałdu, a kończąc na lokalnych sanktuariach.

Kościół docenia znaczenie pielgrzymek, bo w nich odzwierciedla się jego natura jako ludu pielgrzymującego. Duszpasterze powinni podejmować starania o pogłębienie religijnego charakteru wszystkich inicjatyw nazywanych pielgrzymkami. Największy problem dotyczy organizowania grup przez komercyjne biura podróży pod szyldem „pielgrzymek”. Niektóre wycieczki nazywane przez biura podróży pielgrzymkami nie mają opieki duchowej koniecznej w chrześcijańskim pielgrzymowaniu. Wielu oprowadzających takie grupy nie jest do tego nieprzygotowani pod względem religijnym. Zdarza się nawet, że oprowadzania pielgrzymów podejmują się ludzie wrogo nastawieni do wiary. Dlatego w każdej pielgrzymce powinien być kapłan wspomagający „przewodnika”. Organizujący pielgrzymki powinni zadbać o to, aby pielgrzymom zapewnić „posługę duchową”, a zgłaszający się na pielgrzymkę powinni otrzymać nie tylko szczegółowy program, „zwiedzania i noclegów”, ale także informacje o duchownym towarzyszącym podczas całej pielgrzymki, miejscach i czasie sprawowania Mszy św., możliwości wspólnej i osobistej modlitwy.

³⁵ M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów...*, dz. cyt., s. 221-222.

Bibliografia

Jan Paweł II, *List o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia* (29 VI 1999), w: *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów. Wybór wypowiedzi i dokumentów kościelnych*, red. M. Ostrowski, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 2003.

Jan Paweł II, *Sens pielgrzymowania do sanktuariów* (25 VI 1999), „L'Osservatore Romano” 20 (1999), nr 11, s. 23-24.

Jan Paweł II, *Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz Roku 2000 Incarnationis mysterium*, „Liturgia Sacra” 5 (1999), nr 2, s. 209-221.

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Sanktuarium - pamięć, obecność i prorocтво Boga Żywego*, „Liturgia Sacra” 5 (1999), nr 2, s. 253-274.

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, *Pielgrzymia Wielkiego Jubileuszu 2000*, „Liturgia Sacra” 5 (1999), nr 2, s. 227-252.

Opracowania

Ablewicz J., *Pielgrzymka jako znak święty*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9 (1983), s. 13-14.

Abramek R.J., *Teologiczne podstawy i sens pastoralny pielgrzymki jako formy kultu na przykładzie pieszej pielgrzymki warszawskiej*, „Studia Częstochowskie” 9-10 (1981/1982), s. 171-221.

Bednarz M., *Znaczenie sanktuarium w Piśmie Świętym*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9 (1983), s. 25-36.

Brzeziński D., *Procesje w liturgii chrześcijańskiej. Geneza, teologia, duszpasterstwo*, „Anamnesis” 13 (2007), nr ?(45), s. 62-71.

Chelini J., Branthommer H., *Drogi Boże. Historia pielgrzymek chrześcijańskich*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1996.

Chmiel J., *Rozwój pojęcia sanktuarium*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 37 (1984), s. 200-208.

Dec I., *Homo viator jako kategoria antropologiczna*, „Collectanea Theologica” 55 (1985), nr 2, s. 7-18.

Dudziak J., *Prawno-kanoniczna koncepcja sanktuarium*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9 (1983), s. 60-73.

Górecki J., *Eucharystia w fenomenie pielgrzymkowym*, w: *Eucharystia w życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2005, s. 193-205.

Górzyński J., *Ritusservandusczyarscelebrandi?*, „Anamnesis” 10(2004), nr 38, s. 67-71.

Grün A., *Teologia wędrowania*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 1998.

Iwaszkiewicz P. (red.), *Do Ziemi Świętej. Najstarsze opisy pielgrzymek do Ziemi Świętej (IV-VIII w.)*, Wydawnictwo WAM, Kraków 1996.

Jabłoński S.Z., *Sanktuarium maryjne – miejscem ewangelizacji*, w: *Euntes docete*, red. S. Koperek, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 1993, s. 156-172.

Jabłoński S.Z., *Pielgrzymki w pobożności ludowej*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, red. W. Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2003, s. 127-153.

Jackowski A., *Pielgrzymowanie*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1998.

Janiec Z., *Wierność przepisom i twórczość liturgiczna w celebracji Mszy świętej*, „Roczniki Teologiczne” 53 (2006), z. 8, s. 253-266.

Kalinowski J., *Spotkania duszpasterskie po pielgrzymce*, „Homo Dei” 55 (1986), nr 2, s. 128-132.

Kania W., *Pielgrzymki w czasach Ojców Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9 (1983), s. 52-59.

Kobienia J. (red.), *Na pielgrzymi szlak*, Wydawnictwo św. Krzyża, Opole 2008.

Krzyżak L., *Pielgrzymki w dokumentach i liturgii Kościoła*, „Teologia i człowiek” 28 (2014), nr 4, s. 117-133.

Kumala J., *Liturgia i pobożność ludowa w sanktuariach*, w: *Liturgia i pobożność ludowa*, red. W. Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2003, s. 166-177.

Marcinek R., *Duszpasterstwo pielgrzymkowe*, „Homo Dei” 55 (1986), nr 2, s. 125-128.

Matuszewski M., *Udział wiernych świeckich w nabożeństwach ludowych*, „Seminare” 20 (2004), s. 195-207.

Matwiejuk K., *Celebracja Mszy świeżej w wierności lex orandi Kościoła*, „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 2 (58) (2011), s. 55-69.

Matwiejuk K., *Obraz w liturgii*, „Anamnesis” 18 (2012), nr 4 (71), s. 91-97.

Mielenbrink E., *Beten mit dem Fußsen. Über Geschichte, Frömmigkeit und Praxis von Wallfahrten*, Kevelaer-Düsseldorf 1993.

Nadolski B., *Również i my wyjdźmy do Niego poza obóz... (Hbr 13. 13a). Z teologii pielgrzymowania*, „Liturgia Sacra” 5 (1999), nr 2, s. 317-322.

Nalaskowski J., *Sanktuarium Maryjne*, AK 111 (1988), s. 97-112.

Nawrocki S., *Teologia pielgrzymki*, „Homo Dei” 3 (1960), s. 401-408.

Ostrowski M., *Chrystologiczne i eklezjologiczne aspekty pielgrzymowania*, „Bielsko-Żywieckie Studia Teologiczne” 4 (2003), s. 231-244.

Ostrowski M. (red.), *Duszpasterstwo pielgrzymów i turystów*, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 2003, s. 13-25.

Ostrowski M., *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2005.

Ostrowski M., *Teologia sanktuariów – świętych miejsc pielgrzymkowych*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015), z. 6, s. 83-95.

Ozorowski E., *Sanktuarium Miłosierdzia Bożego – idea i jej realizacja*, „Liturgia Sacra” 5 (1999), nr 2, s. 285-292.

Pasternak F., *Status prawny sanktuariów w nowym Kodeksie prawa kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 28 (1985), nr 1-2, s. 217-228.

Pisarzak M., *Zadania sanktuariów maryjnych w kształtowaniu liturgii i kultu Matki Bożej*, „Collectanea Theologica” 59 (1989), nr 1, s. 90-99.

Przygoda W., *Duszpasterstwo w sanktuarium maryjnym*, „Homo Dei” 62 (1993), nr 3, s. 86-96.

Ryczan K., *Sanktuaria pielgrzymkowe*, „Collectanea Theologica” 51 (1981), nr 2, s. 139-141.

Siudy T., *Sanktuarium Maryjne w obliczu Jubileuszu 2000*, „Liturgia Sacra” 5 (1999), nr 2, s. 293-298.

Stefański J., *Jubileuszowe (i inne) pielgrzymowanie*, w: *Ut mysterium paschale vivendo exprimat*, red. T. Dola, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2000, s. 135-145.

Syczewski T., *Miejsca święte w obowiązującym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 23 (2010), nr 2, s. 181-192.

Syczewski T., *Kult świętych oraz obrazów świętych i relikwii w obowiązującym prawodawstwie kościoła łacińskiego*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 27 (2007), s. 149-158.

Syczewski T., *Sanktuarium miejscem celebracji kultycznych według Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, „Liturgia Sacra” 10 (2004), nr 1, s. 67-74.

Wolsza K., *Homo viator. Fenomenologiczno-hermeneutyczna analiza znaku pielgrzymki*, w: *Ut mysterium paschale vivendo exprimatur*, red. T. Dola, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2000, s. 599-609.

Streszczenie

Z TEOLOGII PIELGRZYMOWANIA I PIELGRZYMKI

Wśród religijnych praktyk chrześcijańskich ważną rolę odgrywają ludowe formy pobożności, które przybierają wiele form zależnie od czasu, miejsca, kultury i wiary danej społeczności opisanej w „Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii”. Istotną częścią tych form pobożności są pielgrzymki, opisane już w Starym Testamencie i często praktykowane w chrześcijaństwie. Pielgrzymowanie chrześcijańskie wyraża się w osobistym lub grupowym, najczęściej pieszym, nawiedzeniu sanktuarium lub innego miejsca świętego, aby tam uczestniczyć w liturgii i praktykach pobożności, prosząc o opiekę Bożą, dziękując za otrzymane łaski i przeżywając swoją wiarę we wspólnocie Kościoła. Istnieje możliwość także pielgrzymki duchowej, czyli łączenia się duchowo np. za pośrednictwem mediów, z miejscami i grupami pielgrzymkowymi.

Artykuł omawia rodzaje pielgrzymek, ich duchowy charakter, podkreślając znaczenie pielgrzymowania w praktyce życia chrześcijańskiego. Kościół docenia znaczenie pielgrzymek, bo w nich odzwierciedla się jego natura jako ludu pielgrzymującego a teologia pastoralna wskazuje potrzebę dobrego przygotowania pielgrzymek, sprawowania Mszy św. w trakcie pielgrzymowania z możliwościami wspólnej i osobistej modlitwy.

Słowa kluczowe: pielgrzymka, Pismo św., pobożność, liturgia, sanktuarium, Msza św., modlitwa

Summary

FROM THE THEOLOGY OF PILGRIMAGE

Popular forms of piety play an important role among religious Christian practices, taking many forms depending on the time, place, culture and faith of a given community described in the „Directory on Popular Piety and Liturgy”. Pilgrimages

constituting an essential part of these forms of piety, were already described in the Old Testament and have been often practiced in Christianity. The Christian pilgrimage is expressed in a personal or group visit, usually on foot, to a sanctuary or other holy place to participate in the liturgy and practices of piety there, asking for God's protection, giving thanks for the received graces and living one's faith in the community of the Church. A spiritual pilgrimage is also possible, i.e. by connecting spiritually, e.g. through the media, with pilgrimage places and groups.

The article discusses the types of pilgrimages, their spiritual nature, emphasizing the importance of pilgrimage in the practice of the Christian life. The Church appreciates the significance of pilgrimages, because they reflect her nature as pilgrim people, and pastoral theology indicates the need for the solid preparation of pilgrimages, celebrating the Holy Mass during the pilgrimage enabling a common and personal prayer.

Keywords: pilgrimage, Holy Scriptures, piety, liturgy, sanctuary, Holy Mass, prayer

Nota o Autorze

Czesław Krakowiak, ksiądz katolicki, profesor teologii, specjalizuje się w liturgice i teologii pastoralnej. Pełni funkcję kierownika Katedry Teologii Liturgii w Instytucie Teologii Pastoralnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. W latach 2008-2009 był dyrektorem Instytutu Teologii Pastoralnej KUL. Autor wielu znaczących pozycji z teologii pastoralnej, sakramentologii, pobożności ludowej.